

פפניג לכל מרק, דהיינו 6%. למחייתם בתוך גרמניה יכלו למשוך בלי הגבלה. תחילה שלחו את אחותי לוורקדורף - דאגה אחת פחות.

ואז בא ליל הבדולח. אימי הייתה בברסלאו, לראות מה עם סבתי, אמה, שהייתה בשנתה ה-86. אבי נסע לסדורים בברלין. קומנדו נאצים במדים פרץ לדירה, בה הייתה גרטרוז לבדה, והתחיל באופן שיטתי לשבור ולהרוס, לנפץ שמשות ולקרוע ווילונות. בשעות הערב אבי חזר מברלין. כעבור כמה שעות באה משטרה ועצרה אותו, אך למחרת שוחרר, אחרי שהתחייב בכתב לעזוב את גרמניה בהקדם. ההורים עזבו את ווריצן ועברו לגור בברלין. כל זאת שמענו רק כעבור זמן - הקשר הטלפוני לגרמניה נותק באותו יום. הנוק שנגרם לדירה הצטמצם בעיקר בניתוח כלי חרסיה וכלי כסף. בברלין התחילו ההורים להכין את הגירתם בכל המרץ, ותוך קשיים מרביים. איני זוכר את כל המקומות, בהם ניסו את מזלם, קובה, סן דומינגו, סן סלוודור. היה ידוע שארצות אלו מכרו בגרמניה ויזות והיתרי כניסה, אך ברגע שרצו להיכנס, שלטונות הנמל התכחשו לוויזה, וגירשו את המהגרים, או גרוע יותר, אסרו אותם וסחטו מהם את הפרוטות האחרונות. אך בחודשים אלה של חיפוש מיואש אחרי מקום להגר, ארזו הורי את כל תכולת דירתם - רהיטים ושטיחים וכבסים, בתוך ארגזים ומזוודות ושלחו את הכל להולנד. הדבר התאפשר ע"י נוהל שהיה קיים ברכבת הגרמנית מתמיד: אפשר לשלוח מטען לתחנת יעד, גם לחו"ל, גם אם אינך נוסע באותה רכבת, כמטען לא מלווה. כך הגיעו, במשך הזמן, כ-12 ארגזים ומיכלים לאמסטרדם, וההולנדים שמרו אותם מחוץ למכס. הורי לא היו היחידים שהשתמשו בשירותים אדיבים אלה. כשהוריתי ביוני 1939 לשלוח את הכל לאוניה של הורי בנמל אנטוורפן, ההנגר העצום באמסטרדם היה מלא, עד לתקרה, עם חפצים של יהודים גרמנים. כל 12 המיכלים הגיעו בזמן לאוניה באנטוורפן. חותמת השחרור של המכס הגרמני הוטבעה על הארגזים, אם כי את רוב הדברים שבהם אסור היה בכלל להוציא מהארץ; עונש מוות לעבריין. איני יודע איך עשו זאת.

ליל הבדולח הביא שיטפון של חברי "החלוץ" ונוער לוורקדורף, מגרמניה ומאוסטריה; להכשרת דוונטר הגיעו גם מציכוסלובקיה והונגריה. לאחרונים היו בעיות תקשורת חמורות. הם לא ידעו מילה בגרמנית, וכמובן גם לא בעברית, ובכלל לא ברור לי, כיצד הבינו את האיכר ההולנדי. בוורקדורף התחלנו להצטופף. מהמבורג הגיע שחקן תיאטרון עם אשתו: הרברט (טוביה) גרינבאום וגרטה. טוביה גרינבאום החל מיד לפעול וביים הצגת תיאטרון בת שלוש מערכות. את שם המחזה שכחתי. היה זה משהו ציוני וקיבוצי, קשור למאורעות הדמים בארץ בסגנון בין "מיסטר קיבוץ" ו-"הוא הלך בשדות", מפרי עטה של ישראלית בשם בת דורי - אותו סוג הצגות שה"אהל" התנסה בהן. ההצגה זכתה להצלחה רבה. עצם העיסוק בהכנתה הסיח קצת את המחשבות מהנעשה סביבנו, וסייע לגיבוש החברתי, אחרי הצטרפותם של כל כך הרבה אנשים חדשים בעלי מנטאליות שונה משלנו. מי שזכור לי מהמחזה המלהיב הוא אשר: הוא מילא בה (כמובן) תפקיד רופא, שהיה צריך לקבוע את מותם של שלושה חללים. אשר הופיע במכנסיים קצרים, תיק ביד ומשקפיים על קצה האף, והצביע, בראש מורכן, באצבע מאשימה על שלושת המוטלים: "מת" - "מת" - "מת".

חורף 39 / 1938 היה קשה במיוחד, והיו ימים שהעבודה החקלאית הושבתה כליל. נרקמה תוכנית עלייה חדשה. למעשה ניתן לנו כבר תאריך: אמצע ינואר. הכל היה אמור להתבצע בסודיות מוחלטת. ההכנות היו קדחתניות ובעיקר הקניות לקראת הנסיעה. לא לקח זמן רב עד שכל חנווני באמסטרדם ידע שב-15 בינואר חלוצים מהולנד יפליגו בעלייה ב' ממרסיי. אך הגורל, בלבוש הפוליטיקה הבין לאומית, התערב. ברצלונה נפלה לידי פרנקו, וכתגובה סגרו הצרפתים את הגבול לתנועת פליטים. מרסיי כנמל הפלגה הייתה out. מה הלאה?

הצטופפות האנשים בוורקדורף ובדוונטר הגיעה לממדים קשים, לכן שכרו המוסדות אכסניית נוער, ה-Assenburg, ושיכנו שם, לחליפין, כ-100 אנשים, במסגרת סמינרים ומחנות הכנה לעלייה. רובם היו חברי ההכשרה הבודדת, אך חברי וורקדורף הצטרפו למתן שרות ועריכת הרצאות ושיעורי עברית. אכסניית נוער זו הייתה מיוחדת במינה. זו הייתה טירה מימי הביניים, מוקפת תעלת מגן ובה אולם אבירים. מנהלה היה קשיש, Oom Gert שמו, שהציג עצמו כוותיק תנועות הנוער, עם גיטרה ביד...

במרץ 1939 זכה קיבוץ העלייה שלנו בשלושה או ארבעה סרטיפיקאטים. לפלוגת "מחר" יכלו להצטרף מרים פוזנר, מנחם הולץ, דן מיש ועוד. אני אומר ועוד, כי על כל אשרת כניסה העלינו שני אנשים. על פי החוק יכול היה זוג נשוי לעלות עם סרטיפיקאט אחד. לכן אורגנו, בכל עלייה, נישואים פיקטיביים. ההנהלה הרכיבה את